

**POSTOJE MEZINÁRODNÍ SPOLEČNOSTI PRO
TRESTNÍ PRÁVO (AIDP) K
PROBLEMATICE TRESTNÍHO STÍHÁNÍ TERORISMU A
ORGANIZOVANÉHO ZLOČINU**

ZDENĚK KARABEC

Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha

Abstract in original language

Ve dnech 20. – 27. září 2009 se konal v Istanbulu (Turecko) 18. mezinárodní kongres Mezinárodní společnosti pro trestní právo (AIDP). Hlavní téma kongresu a diskuse se zaměřily na ochranu lidských práv při trestním stíhání terorismu a organizovaného zločinu.

Key words in original language

Mezinárodní společnost pro trestní právo (AIDP); 18.kongres AIDP; Trestní stíhání; Terorismus; Organizovaný zločin.

Abstract

The 18. International Congress of Association Internationale de Droit Penal (AIDP) was held in Istanbul (Turkey) in September 20.-27, 2009. The main topic and discussion were focused on protection of human rights in the course of criminal prosecution of terrorism and organized crime.

Key words

International Association of Penal Law (AIDP); 18. Congress of AIDP; Human rights; Criminal prosecution; Terrorism; Organized crime.

V posledních letech expanduje snaha kriminalizovat různé formy jednání, které využívají příležitostí a rozporů vyplývajících ze současné globalizující se společnosti a které vedou k novým závažným formám kriminality. Tato kriminalita se vyznačuje transnacionálními prvky, je sofistikovaně plánována a organizována, využívající zejména nové komunikační a transportní prostředky. Jde zejména o mezinárodní terorismus, transnacionální organizovaný zločin, počítačovou kriminalitu, obchod s migranty, ženami, lidskými orgány, zbraněmi a drogami.

Tato snaha o další a další kriminalizaci je výrazem snahy jednotlivých zemí i celého mezinárodního společenství postavit účinnou hráz uvedené závažné trestné činnosti. To ovšem sebou nese riziko oslabování principu zákonnosti a vlády práva a může vést k porušování základních svobod a lidských práv. Jde o dilema, které se dotýká všech zemí a proto je třeba společně hledat vyváženou kriminální (trestní) politiku.

K této problematice proto zaujímá svá stanoviska i Mezinárodní společnost pro trestní právo (Association Internationale de Droit Pénal – AIDP). AIDP je široce respektovanou mezinárodní organizací, která byla založena v roce

1924 v Paříži na zasedání skupiny představitelů nauky trestního práva. Již při svém vzniku se AIDP prohlásila za pokračovatele L'Union Internationale de Droit Pénal, kterou založili v roce 1889 ve Vídni významní profesori trestního práva Franz von Liszt (Německo), Gerard von Hamel (Holandsko) a Adolphe Prins (Belgie). Na přelomu 19.a 20.století v mnoha zemích západní Evropy docházelo k růstu zločinnosti (zejména v souvislosti s rychlou industrializací a migrací obyvatel do měst) a k následné represivní reakci. Trestní právo bylo přitom vystaveno velkému pokušení kriminalizovat různé formy asociálního jednání a rozšiřovat trestní represi ve snaze účinně čelit zločinnosti. Zdálo se však, že jsou přitom zpochybňovány tradiční kořeny trestního práva, tkvící v myšlenkách reformátorů a filozofů známých jmen, jakými byli Beccaria, Bentham, Montesquieu či Rousseau. Zakladatelé L'Union vyjadřovali potřebu pokračovat v humanistických a liberálních tradicích trestně právní nauky a trestní politiky. A tyto postoje zaujímá AIDP důsledně dodnes.

Na 18.mezinárodním kongresu AIDP (20.-27.září 2009 v Istanbulu, Turecko), jehož tématem bylo „Hlavní výzvy kladené globalizací trestní justice“ (The Principle Challenges Posed by the Globalization of Criminal Justice), byla proto zdůrazněna potřeba důsledně respektovat i v trestně právní oblasti základní lidská a občanská práva a neoslabovat základní principy trestního procesu ani tvář v tvář organizovanému zločinu a terorismu a dalším formám závažné trestné činnosti mnohdy překračující hranice států. Jednotlivé země by neměly upravovat svou hmotně právní legislativu a procesní postupy při vyšetřování a stíhání uvedené závažné trestné činnosti pouze z hlediska vlastní bezpečnosti, ale měly by mít na zřeteli i zájmy a bezpečnost ostatních zemí. AIDP proto podporuje nejen spolupráci na úrovni justičních a policejních orgánů, ale usiluje i o harmonizaci trestního práva hmotného a procesního.

Na uvedeném kongresu bylo upozorněno, že se objevuje znepokojující tendence extenzivně vykládat hmotně právní pojmy příprava a účastenství tak, aby bylo možno snadněji stíhat závažné formy trestné činnosti, zejména organizovaný zločin a terorismus. AIDP zastává stanovisko, že trestnost přípravy může být dána pouze za striktně stanovených právních podmínek, mezi které i nadále musí mj. patřit přesné vymezení činu, jehož příprava má být trestná a to tehdy, jestliže pachatel jednal v přímém úmyslu takový čin spáchat, a jeho přípravné jednání již představuje konkrétní trvajících hrozbu zájmům chráněným trestním zákonem. Trest za přípravu musí být samozřejmě nižší, než za trestný čin, ke kterému příprava směřovala, a musí být přiměřený také pokusu spáchat takový trestný čin.

Pokud jde o samostatnou trestnost účasti na trestném činu, měla by být umožněna pouze za jasně definovaných podmínek, mezi které by mělo zejména patřit, že pachatel jednal vědomě a se záměrem poskytnout příležitost ke spáchání závažného trestného činu proti životu a zdraví nebo svobodě, nebo usnadnit spáchání takového činu. Zákonem by také měly být definovány materiální podmínky účastenství tak, aby nebyly používány

formulace jako například „všechny případy spolupráce, přispění a usnadnění“ apod.

Problematika financování teroristických aktivit by měla být řešena tak, aby všechny země harmonizovaly svou právní úpravu s definicí OSN, která vymezuje financování terorismu jako poskytování nebo shromažďování finančních prostředků se záměrem, aby byly použity, nebo s vědomím, že mohou být použity, ke spáchání činů uvedených v příslušných mezinárodních konvencích a smlouvách. A dále činů, které směřují k usmrcení nebo vážné tělesné ujmě civilních osob nebo jakýchkoliv jiných osob nezúčastněných na nepřátelských konfliktech, přičemž cílem těchto činů je zastrašení obyvatelstva nebo přinucení vlády nebo mezinárodní organizace k určitému jednání. Zdůrazňuje se potřeba zlepšení metod pro zjišťování a odhalování takových činů. Poukazuje se však také na to, že vytváření různých seznamů, které si vedou jednotlivé finanční instituce o svých klientech podezřelých z podpory terorismu, může poškozovat legální obchodní zájmy klientů a je málo efektivní pro postižení skutečných finančních podporovatelů terorismu. Právní a administrativní opatření ke zmrazení nebo zabavení finančních prostředků jednotlivců a korporací má být koordinováno se vznesením obvinění a předložením důkazního materiálu

Bylo upozorněno na problematičnost používání speciálních vyšetřovacích postupů a prostředků z hlediska ochrany lidských práv. Trestněprávní reakce na organizovaný zločin a terorismus musí být vyhrazena výlučně pro orgány trestní justice, nelze připustit v této oblasti žádná administrativní opatření, která by nahrazovala justiční systém. Každé odchýlení od principů řádného trestního procesu při stíhání organizovaného zločinu a terorismu, zejména pokud jde o použití zvláštních operativních prostředků, musí respektovat princip přiměřenosti. I v případech veřejného ohrožení je třeba postupovat zákonným způsobem v rámci právního státu. Žádné obvinění nebo vzetí do vazby nemůže být založeno na anonymním svědectví nebo na nezákonném použití zvláštních operativních prostředků. Osoby podezřelé z účasti na činnosti organizované zločinecké skupiny, které se rozhodnou spolupracovat s justičními orgány, nemohou dosáhnout beztrestnosti, ale pouze mírnějšího trestu

V přípravném řízení při vyšetřování organizované kriminality a teroristických činů musí být dodržována základní lidská práva podezřelých i stíhaných osob. Zapojování zpravodajských služeb, elektronické sledování, odposlechy a podobné postupy, které porušují právo na soukromí a zasahují do dalších lidských a občanských práv, by mělo být vždy pod kontrolou justičních orgánů. Pojem spravedlivý proces (fair trial) se vztahuje na všechna stadia trestního řízení, nejen na řízení před soudem. I při použití zvláštních operativních prostředků a vyšetřovacích technik musí být zachován princip presumpce nevinny a právo nevypovídat. Práva obhajoby by neměla být zkracována (princip rovnosti zbraní).

Tak zvané proaktivní vyšetřování, je třeba považovat spíše za mimořádné postupy, protože obvykle i při předcházení terorismu a organizovaného

zločinu by měly postačovat běžné policejní a trestně procesní prostředky. Za zmínku stojí, že při jednání na kongresu o této problematice se vyhranily dvě skupiny, jedna podporovala myšlenku proaktivního vyšetřování, druhá skupina upřednostňovala reaktivní vyšetřování (tedy policejní aktivity až poté, co k trestné činnosti došlo, ovšem třeba i jen ve stadiu přípravy nebo pokusu). Při hlasování jen těsně převážily hlasy zastánců proaktivního přístupu k organizovanému zločinu a terorismu; odpůrci argumentovali zejména tím, že proaktivní přístupy vedou obvykle k nepřiměřeným zásahům do lidských práv a k předimenzování bezpečnostních složek a jejich aktivit

Na kongresu byla také věnována pozornost tak zvané univerzální jurisdikci. Tím se rozumí zejména odkaz na preambuli ke Statutu Mezinárodního trestního soudu, podle které nezávažnější trestné činy týkající se mezinárodního společenství nesmí zůstat nepotrestány, k čemuž je mimo jiné potřeba přijmout vhodná opatření na národní úrovni i rozvinout mezinárodní spolupráci. Zvláště bylo zdůrazněno, že vyšetřování takových činů *in absentia* (v nepřítomnosti), je přípustné, zatím co soudní řízení v nepřítomnosti obžalovaného v případech universální jurisdikce možné není. Státy mohou v nepřítomnosti podezřelé osoby zahajovat trestní stíhání pro trestné činy definované ve Statutu Mezinárodního trestního soudu, provádět vyšetřování, shromažďovat důkazy a vznášet obvinění nebo požadovat extradici. V případech sporu o příslušnost mezi státy o uplatnění univerzální jurisdikce by měla být dána přednost státu, kde je k dispozici nejvíce důkazů a kde je větší záruka na spravedlivý proces (*fair trial*). a na dodržování lidských práv.

Na 18. mezinárodním kongresu bylo vyhlášeno zřízení ceny AIDP, která byla pojmenována po profesoru Hans-Heinrich Jescheckovi, zakladateli Max-Planck Institutu pro zahraniční a mezinárodní trestní právo ve Freiburgu (Německo). Profesor Jescheck byl presidentem AIDP v letech 1979-1989, zemřel v září 2009. Cenu uděluje AIDP společně s uvedeným Institutem. Zároveň byla vyhlášena první laureátka této ceny, kterou se stala profesorka Mireille Delmas- Marty z pařížské Sorbony (cena zahrnuje mj. tříměsíční studijní pobyt v Institutu ve Freiburgu).

Bylo oznámeno také zřízení další ceny AIDP nazvané „Cena mladých panelistů“, která bude udělována v součinnosti s Mezinárodním institutem pro studium kriminálních věd v Syrakusách (Itálie) nadějným pracovníkům ve věku do 30 let z akademických a justičních institucí, kteří na akcích, pořádaných pod odborným vedením AIDP uvedeným Institutem, vystupují s hodnotnými referáty a aktivně se zúčastňují svými odbornými příspěvky.

Celkově lze shrnout, že akce AIDP vždy oprávněně zdůrazňují potřebu důsledně respektovat i v trestně právní oblasti základní lidská a občanská práva a neoslabovat základní principy trestního procesu. Pro vědeckou, výzkumnou a pedagogickou činnost v České republice má význam i udržování kontaktů s mezinárodní odbornou komunitou sdruženou v AIDP.

*Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1*

Lze poznamenat, že Institut pro kriminologii a sociální prevenci organizačně zajišťuje činnost České národní skupiny AIDP.

Contact – email

zkarabec@iksp.justice.cz